

Josip Vončina

JAKOV MIKALJA U POVIJESTI HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

dr. Josip Vončina, Filozofski fakultet, Zagreb, izvorni znanstveni članak, Ur.: 5. siječnja 1993.

UDK: 808.62(091); 808.62:929 MIKALJA, J.

*U dopreporodnom razvoju hrvatskoga književnog jezika Mikaljino je **Blago jezika slovinskoga** zanimljivo iz više razloga: jer životopis njegova autora nameće mnoge nedoumice; jer je **Blago** prvi rječnik s hrvatskim natuknicama; jer je najstarije jezikoslovno djelo s pretežnim štokavsko-jekavskim osobinama; jer pripada među one prinose našoj starijoj leksikografiji koji su s kroatističkoga stajališta najslabije proučeni.*

1. Morala su proći točno tri stoljeća da boravak Jakova Mikalje u Hrvatskoj (Dubrovnik, 1630-1633) pouzdano utvrdi Miroslav Vanino (58; usp. i 37). Ali tome nije poslužila dubrovačka pisana građa, nego nalazi u vatikanskim arhivima. Pišući pak opširnu povijest isusovaca u Hrvata (na gotovo tisuću i tri stotine stranica), Vanino je zaslužnoga starog leksikografa spomenuo tek dijelom rečenice: s pravom tvrdeći kako među isusovačkim rječnicima s hrvatskim leksemima na prvome mjestu vremensku prednost ima Mikaljino "dragocjeno **Blago jezika slovinskoga** (Loreto - Ancona 1649-1651)" (59, 131; o teškoćama pri njegovu tiskanju usp. 23). Začudo, Jakova Mikalju ne spominju stari dubrovački književni historiografi Ignjat Đurđević (28, 334, 345, 347) i Saro Crijević (8, 347, 400-403), iako je Crijevićevo djelo puno pohvala za Mikaljina leksikografskog nastavljača Ardelija Della Bellu. Tek u našem stoljeću izrijekom se tvrdi: da je Mikalja (zajedno s Bartulom Kašićem) putovao u Slavoniju pod Turcima (5, 501); da su se Mikaljinim **Blagom** služili od njega mlađi hrvatski jezikoslovci: Belostenec (5, 425), Josip Stipan Reijković (38, 135), Katančić (38, 52-53, 139), Voltić (61, 162), Stulli (61, 157), Appendini (61, 160) ili ukupno: "kasniji naši leksikografi, i dalmatinski i kajkavski" (42, 44). To pak znači da se Mikaljin odraz može naslutiti kod leksikografskih nastavljača kad im se Mikalja i ne navede kao poticaj (6, 452).

U osvjetljenje narodnog preporoda sjevernohrvatska, kajkavska kulturna sredina prepoznala je **Blago jezika slovinskoga** (39) jednim od dragulja: u Zagrebu 1821. razmatrajući baštinu "piscev i knjig orsaga horvatskoga", Tomaš Mikloušić piše kako "Mikalja i ostali ispisali jesu slovnice i rečnike dalmatinske" (14, 168). Prihvativši

ukupno knjižno blago što ga je skupilo dopreporodno bibliofilsko nastojanje, ilirci su Mikaljinu knjigu već zarana svrstali u red kapitalnih rječnika, prema svima začinjući zrno kritičnosti: jer im "velika množina istih u svakdašnjem življenju sasvim običajnih rečih manjka" (52, 290). Na stranicama preporoditeljske **Danice** toplo će se govoriti o "starom **Micalii**" (27, 59) i nastojati da se on onomastički pohrvati: "**Mikalčić inačie Micalia**" (24, 49). Već se tada počinje isticati u posveti **Blaga** iskazana težnja: taj rječnik "dèrži se bosanskoga narèčja" (24, 49-50). Svrstava se, doduše, u "jezikoslovje ilirsko-dalmatinsko" (24), ali se njegovu autoru zavičaj ne određuje pitanje: Mikalja se ne broji među Dubrovčane (56, 114). To će učiniti Tomo Maretić (36, 403): ne oslanjajući se na arhivske nalaze, nego na dijalekatnu osnovicu Mikaljina jezika.

Drukčijom stazom kretat će se hrvatska književna i jezična historiografija. Oslanjajući se na talijansko svjedočanstvo iz 1828. godine o tome da je Mikalja zapravo bio "illustre Toscano" koji je u Dubrovniku samo proveo koju godinu, kao i na odjeke toga svjedočanstva u nas oko 1890. godine (usp. 50, 468), hrvatski filolozi prve polovice našega stoljeća drže sigurnim da je Mikalja bio "rodom iz Italije" (62, 261; 45, 117; 46, 96; 29, 207; 42, 43); kolebaju se samo oko pravog mu zavičaja: **Pescia** (62, 261; 11, 158; 63, 138) ili **Brescia** (34, 161). Ma kako bilo, hrvatski mu nije bio materinski jezik. Presađene u srednju školu (usp. 45, 117; 46, 96), te su se pretpostavke morale okončati tvrdnjom da je Mikalja hrvatski naučio tek kad je odrastao (11, 158; 63, 138).

Nakon analize koju je proveo Josip Jernej (22) u našoj se filologiji uzdržano probija misao da je Jakov Mikalja možda bio hrvatskoga podrijetla: potomak naših ljudi što su iz Dalmacije pred Turcima prebjegli u Apuliju; drugim riječima, moliški Hrvat (42, 43; 15, 87), kojeg novija književna historiografija ne želi zaobići (54, 32-33).

2. Već su preporoditelji dobro znali vremenski slijed starih hrvatskih rječnika na prvo mjesto stavljajući Vrančićev **Dictionarium** (67; 32; 24, 49; 17, 58). Ništa na tome nije promijenila ni prva temeljita, Dukatova obradba Vrančićeva rječnika (12). Sliku ne mijenja ni to što su se u novije vrijeme pronašli od Vrančićeva stariji rječnici hrvatskoga jezika, koji su izdani nesamostalno, tj. kao dodaci djelima druge vrste (usp. 47). Ipak, još prije Dukatove obradbe Vodnik je u svojoj **Povijesti**, nasijedujući Rešetara (50, 467), ustvrdio kako je Mikaljino **Blago jezika slovinskoga** "prvi naš rječnik" (62, 261); tu je tezu ponovio u čitankama za srednju školu (11, 158; 63, 138), a istom ju je čitateljstvu ponavljao Poljanec (45, 117; 46, 96). Ta je proizvoljna tvrdnja uklonjena tek na sredini našega stoljeća izrijekom da je Mikalja "drugi naš leksikograf" (42, 43).

Vodnikovu informaciju kako je taj naš stari leksikograf poznao "dubrovački književni jezik" (62, 261) Poljanec je neznatno preinačio: "dubrovačku književnost" (45, 117; 46, 96). Toj tezi (koja **Blagu jezika slovinskoga** bitno obogaćuje same korijene) nikad se nije posvetila osobita pozornost. Tek je Kombol upozorio kako je Mikalja za svojega boravka u Hrvatskoj "u Olovu kraj Sarajeva za vrieme proštenja iz usta samih Bosanaca čuo, gdje zbog dobra jezika hvale Kašićev **Perivoj od djevstva** (1625.)" (29, 207). Ta nas tvrdnja upozorava da je Mikalja izbliza upoznao književnu djelatnost bosanskih franjevaca, toliko važnu za hrvatski književnojezični razvoj (usp.: 7; 30; 31, passim), ali nas ujedno uvodi u splet Mikaljinih veza s drugim onovremenim hrvatskim piscima.

Istina, rečenu dogodovštinu Kombol nije datirao, ali ostaju dvije mogućnosti: ili je Mikalja u Olovu osobno upoznao Matiju Divkovića, koji je ondje proveo posljednji dio života (57, 116; 18, 152); ili je pak (nakon Divkovićeve smrti 1631) o njemu slušao svježe uspomene. Osim toga, Bosanci su hvallili djelo Bartula Kašića, Mikaljina redovničkog subrata s kojim je budući autor **Blaga** u dubrovačkoj isusovačkoj

rezidenciji proveo sve tri godine svojeg boravka u Hrvatskoj. U Kašićevu životopisu taj je odsječak bio književno vrlo plodan; nastale su tada i bile tiskane knjige **Zrcalo nauka krstjanskoga**, Rim 1631. i **Nauk krstjanski**, Rim 1633. (70, 189). Prije toga stvoreni **Perivoj od djevtva** donio je u Kašićevu jezičnom traganju bitan prijelom: pisac ga je sročio usuprot nekim Dubrovčanima "koji nisu voljeli Kašićeva književnog jezika, kao što ni Kašić nije volio njihovih suvišnih talijanizama, kojima se i sam služio u svojem **Načinu od Meditationi**, napisanom prije nego je okusio slast **bosanskoga govora**" (60, 33). Zapravo, od mladenačke čakavsko-ikavske osnovice (ostvarene u **Institucijama** 1604) Kašić je **Perivojem od djevtva** konačno prešao na štokavsko-jekavsku osnovicu. Takav se jezični tip u ono vrijeme općenito nazivao bosanskim, a dobro se potvrđivao u dubrovačkim književnim djelima baroknoga doba (npr. u Gundulića: 51).

Jakova Mikalju šaljući u Dubrovnik za učitelja retorike (50, 468), isusovački je red pazio na bitan uvjet: da se može dobro sporazumjeti s novom sredinom. To bi pak značilo da je Mikalja hrvatski govorio prije godine 1630. i da je vrlo vjerojatna pretpostavka o njegovu moliškohrvatskom podrijetlu (22). Dakako, za korekciju njegova organskog dijalekta prijeko je potreban bio jezični savjetnik: u tu će svrhu "za Kašićevom gramatikom često posezati" (40, 34). Po svoj je prilici Mikaljino puno štovanje zavređivao prvi hrvatski gramatičar, četvrt stoljeća stariji Kašić.

Pokazalo se da dubrovački pisani izvori o Mikalji šute: možda bismo uzrok tome smjeli tražiti u njegovoj skromnosti i povučenosti. Ipak, teško bi bilo povjerovati da su zidovi isusovačke rezidencije dubrovačke mogli prepriječiti odjeke o kulturnom životu u neveliku Gradu. Taj je pak (među godinama 1630. i 1633. ugošćujući Jakova Mikalju) dozeo vrhunac svoje književne djelatnosti. Prepričavala se legenda o tome kako je doista postao nekonvencionalni **Derviš** Stijepa Đurđevića (16, 187). Punim je pjesničkim sjajem blistao Ivan Gundulić: ne samo zbog sjećanja na izvedbu **Dubravke** 1628. (62, 229) i po tiskanim knjigama **Pjesni pokorne** u Rimu 1621. (19) i **Suze sina razmetnoga** u Mlecima 1622. (20) nego i po tome što je (upravo za Mikaljinih dubrovačkih dana) objelodanjena Gundulićeva **Arijadna** 1632. (16, 200) te se znalo da njezin autor ne miruje: pišući veličanstven spjev. Tih se godina pojavila Bunićeva **Mandaljena pokornica** (10, 51), pa i rane knjige isusovačkoga gojenca Junija Palmotića: **Atalanta** 1628, **Pavlimir** 1632.

Napokon, u Dubrovniku potkraj trećeg i na početku četvrtog decenija XVII. stoljeća Vladislav je Menčetić "mladost proveo kao i drugi mladići njegova staleža, najviše u školi" (69, 115).

3. U literaturi se ističe plodotvorna pomoć što ju je **Blago jezika slovinskoga** dalo kasnijim hrvatskim leksikografima, osobito Ivanu Belostencu (3; 4), za kojeg se pretpostavljalo da je od Mikalje izravno preuzeo sve svoje dalmatinsko-štokavske riječi (42, 46). Ne kaže se ništa o tome kako je glavni jezikoslovac ozaljskoga kruga, Ivan Belostenec, do Mikaljina rječnika mogao doći. Belostenčevi mecene Zrinski i Frankopani ustrajno su, pa i sredinom XVII. stoljeća, šivali Bogorodicu, pa je i legenda o prenošenju njezine ikone iz Nazareta na Trsat i odatle dalje u Loreto bila živa, a podržavao ju je osobito trsatski gvardijan i hrvatski pisac, Frankopanima bliski Franjo Glavinčić djelima **Cvit svetih** 1628. i **Historia Tersattana** 1648. (70, 228-229). Jedan Frankopan (Gašpar, stariji brat budućega pjesnika Frana Krste) zamolio je npr. 1647. godine Glavinčića neka mu javi kako bi se moglo najlakše morskim putom poći na proštenje u Loreto (33, 277). Ondje je od 1645. do smrti 1654. hrvatskim ispovjednikom bio upravo leksikograf Jakov Mikalja (58; 37, 398).

4. Uzoritim dijelom hrvatske pisane baštine s pravom se smatraju beletristička djela, pa se pritom (potpuno u skladu s kriterijem koji je čvrst) može dogoditi da jezikoslovci budu posve zanemareni. Jakova Mikalju ne spominje cio red historiografa

naše književnosti, npr. Đuro Šurmin (57, 314), Slavko Ježić (25, 441), Antun Barac (1, 324; 2, 312), Marin Franičević (16, 391), Milorad Živančević (71, 494).

Šurmin je, na primjer, ustvrdio kako je u Dubrovniku "bio na glasu pjesnik u XV. stoljeću među pjesnicima" (57, 78) - Marin Krističević. Naš davni književni povjesničar potkrijepio je to tača poznatom Krističevićevom pjesmom (43, 519; usp. i 68, 427- 428), za koju se pokazalo da je tek jedna "od boljih pjesama Ranjinina zbornika" (29, 94), no i da joj se jedinoj među dvadesetak pjesama može pouzdano utvrditi Krističevićovo autorstvo (44, CXIV). Ardelio Della Bella veći je dio svojeg života (od prvog dolaska u Dubrovnik 1681. do izlaska **Dizionarioja** 1728) posvetio hrvatskom jeziku: isprva mu sričući pokoju riječ, napokon mu darujući jedan od najvažnijih rječnika. Za nj iskoristivši obilje rukopisa (pa i knjiga), ponajviše dubrovačke provenijencije, među njihovim autorima nije pronašao Marina Krističevića (9, Catalogo Degli Autori). Po kakvoći pripadajući prosjeku zbirke u kojoj se našla, Krističevićeva pjesma **Isteci, Danice** mogla bi biti vrijedna s jezikoslovnoga stajališta. Raščlambom te vrste pokazuje se da ona donosi ukupno nešto manje od sedamdeset leksičkih natuknica. Naprotiv, Mikaljino **Blagojezika slovnoskoga**, od Šurmina prešućeno, sadrži "oko 25.000 stavova" (42, 44); ipak znatno više od malobrojnih bohemizama i polonizama kojima je posvećena zasebna rasprava (55).

5. Zalažući se za katoličkoj obnovi najsvrhovitiji dijalekatni odabir na našem tlu, Mikalja je statistici pretpostavio estetiku: u književnim se djelima valja opredijeliti za jezik bosanski jer je najljepši među svima ilirskim (64, 135). Nastavljajući Kašićevu razvojnu crtu, Mikalja je krčio stazu Ardeliju Della Belli, koji će jasno izreći: da je bosanski govor (tj. štokavština) svoju najbolju književnu stilizaciju ostvario u dubrovačkim pjesničkim djelima (9, predgovor; 64, 156). U Gundulićevim knjigama i u Kašićevu **Perivoju od djevstva** ostvario se konačan hrvatski lik književne štokavštine: jekavski. Prvim leksičkim zakonodavcem tog lika postat će upravo Mikalja u **Blagu**, pripremajući tako put ne samo Della Belli (9) nego i presudnom utjecaju što ga je taj leksikograf izvršio na hrvatski narodni preporod (65).

Nažalost, hrvatska se filologija trajno nalazi u grču kojem nimalo nije kriva: jer joj valja suvereno prosuđivati o mnogim važnim pojavama u tisućljetnom kontinuitetu raskošne pisane baštine. S pohvalama Mikalji uspješno se nadmeću one izrečene Della Belli: traju četvrt tisućljeća, od Sara Crijevića nadalje. Danas je pak važno, pohvalama unatoč, zadrijeti u temeljna istraživanja lišena izvanjskoga sjaja: na primjer, u Della Belle strpljivo odgonetavajući naglasne znakove (35), sintaktičke pojedinosti (53) i tom slično.

Za takvim samoprijegornim (a kardinalnim) odčitavanjima žudi čuveno djelo Jakova Mikalje. Prije osam desetljeća Rešetar je, naime, gotovo obeshrabreno ustvrdio "die Analyse des Wortschatzes bei Micaglia ist eine schwere und komplizierte Arbeit, die ihrer Lösung noch harrt" (50, 469). Ponavljajući tu misao usred vremena što nas dijeli od Rešetareve rasprave, Jernej je - s pravom - upozorio kako u tome "posljednju će riječ imati naši slavisti" (22, 626, bilj. 50).

6. Istini za volju valja reći da o jezikoslovnj djelatnosti Jakova Mikalje (nakon njegova postavljanja u općeslavenski filološki tijek: 21) postoje u kroatistici sažete obavijesti (26, 26) i skladne, zaokružene slike (42, 43-44; 61, 64-65). Ipak, poslije njih istraživanja su se nastavila, čak u dotada nedovoljno osvijetljenim smjerovima, pogotovu s obzirom na latiničku grafiju (48; 49). Plodovima tih traganja svakako bi se mogao obogatiti povijesni pregled o razvoju latinice u Hrvata (41), no i bitno dopuniti kratki a važni odsječci dijakronije: svoja grafijska poboljšanja Mikalja izvodi oko godine u kojoj se pojavio prvi i jedini dubrovački traktat o usavršenju hrvatske latinice: Đamanjićev (13).

Ipak, osobito je važno upozoriti na fonološki doprinos hrvatskome književnom jeziku: Mikalja je, naime, zajedno sa svojim nastavljачem Della Bellom za taj jezik "odredio jednosložan izgovor staroga jata, kratkog i dugog" (66, 8). Ta bi činjenica mogla biti važna i u današnjim razmišljanjima o usavršavanju hrvatskoga pravopisa.

7. Rešetar je prvi potanje opisao narječni temelj u Mikaljinu **Blagu jezika slovinskoga**, i to tvrdeći da se u tom djelu nalazi prije svega leksik primorskih čakavsko-štokavskih govora, ali da je rječnik ujedno napisan "bosanskim" jezikom (50, 468); doslovno to prenose noviji istraživači (42, 43; 61, 64). Proučavajući **Blago** na dijalektološkoj razini, bilo bi korisno bolje lučiti govore primorske od kopnenih i čakavske od štokavskih. Pokazujući Mikaljin doprinos normiranju književnog jezika, valjalo bi u obzir uzeti neke činjenice, npr.: da taj leksikograf nije poznavao samo južnohrvatske govore nego bio i svjedokom bujne književne djelatnosti u Dubrovniku Gundulićeva doba; da Mikalja ne propisuje najmlađu jotaciju (tipa: **đevojka, čerati**); da njegov sustav akcenatskih znakova upućuje na starije naglasne osobine; itd. Ukupan leksički izbor u **Blagu** trebalo bi pomno razmotriti, pa bismo otkrili koliko Mikalja pridonosi pojedinim terminologijama (za područja kao što su poetika, glazba, likovne umjetnosti, pravo, liječništvo, pomorstvo i dr.).

LITERATURA¹

1. Antun Barac, *Jugoslavenska književnost*, MH, Zagreb 1954.
2. Antun Barac, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije I*, Književnost ilirizma, JAZU, Zagreb 1954.
3. Ivan Belostenec, *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium*, Zagreb 1740. (pretisak: Liber - Mladost, Zagreb 1972).
4. Ivan Belostenec, *Gazophylacium illyrico-latinum*, Zagreb 1740. (pretisak: Liber - Mladost, Zagreb 1973).
5. Dr. David Bogdanović, *Pregled književnosti hrvatske i srpske*, knjiga prva, treće izdanje, Zagreb 1932.
6. Josip Bratulić, Josip Stjepan Reljković i njegov *Kučnik*, u knjizi: Josip Stipan Relkovich, *Kučnik*, Osijek 1796. (pretisak: Privlačica, Privliaka 1989, 451-462).
7. Dalibor Brozović, Uloga bosanskohercegovačkih franjevaca u formiranju jezika hrvatske književnosti i kulture - od Divkovića do fra Grge Martića, *Jezik XX*, br. 2, Zagreb 1972, 37-51.
8. Serafin Marija Crijević, *Dubrovačka biblioteka u kojoj se prikazuju dubrovački pisci, njihova djela i spisi*, prvo izdanje priredio i uvod napisao Stjepan Krsić, četvrti svezak i opće kazalo s kratkim tumačem, JAZU, Zagreb 1980.
9. Ardelio Della Bella, *Dizionario italiano, latino, illirico*, Mleci 1728.
10. *Djela Dživa Bunića Vučića*, priredio Milan Ratković, SPH 35, JAZU, Zagreb 1971.

¹ **Kratice:** ASP - Archiv für slavische Philologie; Danica - Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka / Danica ilirska; FTIDIZ - Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu; Grada - Grada za povijest književnosti hrvatske; HAZU - Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; HDŽ - Hrvatski dijalektološki zbornik; HFD - Hrvatsko filološko društvo; JAZU - Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; KK - Književni krug; MH - Matica hrvatska; MSC - Međunarodni slavistički centar; NVJ - Nastavni vjesnik; NZMH - Nakladni zavod Matice hrvatske; PSHK - Pet stoljeća hrvatske književnosti; RZJ - Rasprave Zavoda za jezik; RZSF - Radovi Zavoda za slavensku filologiju; ŠKA - Srpska kraljevska akademija; SNL - Sveučilišna naklada Liber; SPH - Stari pisci hrvatski; SRH - Socijalistička Republika Hrvatska; ŠK - Školska knjiga.

11. Dr. Branko Drechsler, *Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola II, Povijest književnosti do kraja XVIII. vijeka u primjerima*, Zagreb 1916.
12. Vladoje Dukat, Rječnik Fausta Vrančića, *Rad JAZU* 231, Zagreb 1925, 102-136.
13. Rajmundo Đamanjić, *Nauk za pisati dobro latinskijema slovima riječi jezika slovinskoga*, Mleci 1639.
14. Dr. Franjo Fancev (skupio i uvodom popratio), *Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda (1790-1832)*, Građa XII, JAZU, Zagreb 1933.
15. Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, NZMH - Cankarjeva založba, Zagreb - Ljubljana 1987.
16. Marin Franičević - Franjo Švelec - Rafo Bogišić, *Od renesanse do prosvjetiteljstva, Povijest hrvatske književnosti* 3, Liber - Mladost, Zagreb 1974.
17. Dr. Ljudevit Gaj, Poziv k predplati na pèrvi ilirski rèčnik ili slovar s organièkim pravopisom, *Danica* VII, br. 15, Zagreb 1841, 57-59.
18. Krešimir Georgijević, *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, MH, Zagreb 1969.
19. Ivan Gundulić, *Pjesni pokorne kraglia Davida*, Rim 1621. (pretisak: Cymelia croatica, Izdanja MSC SRH, Biblioteka pretisaka, sv. 5, Zagreb 1990).
20. Dživo Gundulić, *Suze sina razmetnoga*, predgovor Isidora Sekulić, priredio Miroslav Pantić, Slovo ljubve, Beograd 1979.
21. Vatroslav Jagić, *Istorija slavjanskoj filologiji*, Enciklopedija slavjanskoj filologiji I, Sankt Petersburg 1910.
22. Josip Jernej, Podrijetlo Jakova Mikalje, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, *Zbornik radova*, knj. 1, Zagreb 1951, 613-627.
23. Josip Jernej, Oko izdavanja Mikaljina rječnika, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, *Zbornik radova*, knj. 2, Zagreb 1955, 177-181.
24. ***, Jezikoslojve Ilirsko-Dalmatinsko, *Danica* VII, br. 11, 12, 13, Zagreb 1841, 41-42, 45-48, 49-51.
25. Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas (1100-1941)*, Zagreb 1944.
26. Prof. dr. Blaž Jurišić, *Nacr hrvatske slovnice* I, Glasovi i oblici u poviestnom razvoju, Zagreb 1944.
27. K. A., List iz Vukovara, **Danica** IV, br. 15, Zagreb 1838, 59.
28. Petar Kolendić (izdao i objasnio) - Pavle Popović (uvod napisao), *Biografska dela Ignjata Đurđevića*, SKA, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, Drugo odeljenje, knj. VII, Beograd 1935.
29. Mihovil Korbol, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, MH, Zagreb 1945.
30. Herta Kuna, Udio franjevačke književnosti XVIII vijeka u stvaranju literarnog jezika zapadnog srpskohrvatskog područja, *Književni jezik*, br. 3-4, Sarajevo 1972, 41-61.
31. Herta Kuna, *Hrestomatija starije bosanske književnosti* I. (Srednjovjekovna književnost i hrvatska književna tradicija), Svjetlost, Sarajevo 1974.
32. Petar Loderecker, *Dictionarium septem diversarum linguarum*, Prag 1605.
33. Radoslav Lopašić, Spomenici Tržačkih Frankopana, *Starine* XXV, JAZU, Zagreb 1892, 201-332.
34. Vinko Lozovina, *Dalmacija u hrvatskoj književnosti*, Povijesni pregled regionalne književnosti u Dalmaciji, Hrvatskom primorju i Istri (800-1890), MH, Zagreb 1936.
35. Iva Lukežić, Prilog čitanju Della Bellinih znakova za akcente, *Filologija* 19, HAZU, Razred za filološke znanosti, Zagreb 1991, 37-44.
36. Dr. T. Maretić, *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, *Djela JAZU* IX, Zagreb 1889.
37. T(omo) M(atić), prikaz Vaninove radnje pod br. 58, *NVJ* XLI, Zagreb 1932-1933, 397-398.

38. Dr. Tomo Matić, *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda, Djela HAZU XLI*, Zagreb 1945.
39. Jakov Mikalja, *Blago jezika slovinskoga - Thesaurus linguae illyricae*, Loreto - Ancona 1649-1651.
40. Milan Moguš, Povijesni pregled hrvatskoga književnog jezika, u knjizi: Stjepan Babić - Dalibor Brozović - Milan Moguš - Slavko Pavešić - Ivo Škarić - Stjepko Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Nacrti za gramatiku, HAZU - Globus, Zagreb 1991, 15-60.
41. Milan Moguš i Josip Vončina, Latinica u Hrvata, RZSF 11, Zagreb 1969, 61-81.
42. Stjepan Musulin, Hrvatska i srpska leksikografija, *Filologija* 2, JAZU - HFD, Zagreb 1959, 41-63.
43. *Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića*, skupio Vatroslav Jagić, SPH II, JAZU, Zagreb 1870.
44. *Pjesme Šiška Menčetića i Gore Držića, i ostale pjesme Račinina zbornika*, drugo, sasvim preudešeno izdanje, priredio Milan Rešetar, SPH II, JAZU, Zagreb 1937.
45. Franjo Poljanec, *Istorija srpskohrvatskog književnog jezika s pregledom naših dijalekata i istorijskom čitankom za više razrede srednjih škola*, III izdanje, Beograd 1934.
46. Franjo Poljanec, *Istorija srpskohrvatskoslovenačkog književnog jezika s pregledom naših dijalekata i istorijskom čitankom za više razrede srednjih škola*, IV, popravljeno izdanje, Zagreb 1936.
47. Valentin Putanec, Talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanski rječnik Petra Lupisa Valentiana (Ankona, 1527), *Filologija* 9, JAZU, Razred za filologiju, Zagreb 1979, 101-138.
48. Valentin Putanec, Raritet "Bogoljubno razmišljanje od očenaša" (Požun 1642) Jakova Mikalje, RZJ 8-9, Zagreb 1982-1983, 127-195.
49. Valentin Putanec, Prijedlozi Jakova Mikalje za reformu grafije u hrvatskoj latinici, HDZ 7/1, JAZU, Razred za filologiju, Zagreb 1985, 199-212.
50. M. Rešetar, *Micaglia und sein Wörterbuch*, ASP XXXIII, Berlin 1912, 467-472.
51. Milan Rešetar, Glavne osobine Gundulićeva jezika, *Rad HAZU* 272, Zagreb 1941, 1-44.
52. ***, Slavo-ilirsko i slavo-česko narječje s drugimi jezici vu ogledu bogatosti rěčih prispodobljeno, *Danica* I, br. 48, Zagreb 1835, 290-291.
53. Diana Stolac, Della Belline napomene o sintaksi, *Filologija* 19, HAZU, Razred za filološke znanosti, Zagreb 1991, 45-48.
54. Dr. Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost*, ŠK, Zagreb 1982.
55. K. Štrekeij, Čechische und polnische Wörter in Mikaljas Wörterbuch, ASP XXXI, Berlin 1910, 194-203.
56. (Bogoslav Šulek), Zašto pišemo à, *Danica* XII, br. 27, 28, Zagreb 1846, 109-110, 112-114.
57. Dr. Đuro Šurmin, *Povjest književnosti hrvatske i srpske*, Zagreb 1898.
58. Miroslav Vanino, Leksikograf J. Mikalja S.J., *Vrela i prinosi* II, Sarajevo 1933, 1-43.
59. Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod* I, Rad u XVI stoljeću - Zagrebački kolegij, FTIDIZ, Zagreb 1969.
60. Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod* II, Kolegiji dubrovački, riječki, varaždinski i požeški, FTIDIZ, Zagreb 1987.
61. Zlatko Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora, SNL, Zagreb 1978.
62. Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti* I, Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, s uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti, MH, Zagreb 1913.
63. Dr. Branko Vodnik, *Pregled hrvatsko-srpske književnosti u oglecima za više razrede srednjih škola* I, Zagreb 1923.

64. Josip Vončina, *Jezična baština*, Lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća, KK, Split 1988.
65. Josip Vončina, Della Bellin *Dizionario* u hrvatskom narodnom preporodu, u zborniku: *Isusovac Ardelio Della Bella (1655-1737)*, priredio Drago Šimundža, Crkva u svijetu i Obnovljeni Život, Split/Zagreb 1990, 97-128.
66. Josip Vončina, Della Bellin odraz na hrvatski narodni preporod, *Filologija* 19, HAZU, Razred za filološke znanosti, Zagreb 1991, 7-11.
67. Faust Vrančić, *Rječnik pet najuglednijih evropskih jezika*, prvotisk Mleci 1595, pretpisak Zagreb 1971, Liber.
68. *Zbornik stihova XV. i XVI. stoljeća*, PSHK 5, priredio: Rafo Bogišić, MH - Zora, Zagreb 1968.
69. *Zbornik stihova XVII. stoljeća*, PSHK 10, priredio: Rafo Bogišić, MH - Zora, Zagreb 1967.
70. *Zbornik proze XVI. i XVII. stoljeća*, PSHK 11, priredio: Jakša Ravlić, MH - Zora, Zagreb 1972.
71. Milorad Živančević - Ivo Frangeš, *Ilirizam - realizam, Povijest hrvatske književnosti* 4, Liber - Mladost, Zagreb 1975.

RIASSUNTO

Josip Vončina

Jakov Mikalja nella storia della lingua letteraria croata

Il gesuita Jakov Mikalja (1600/1601-1654) è l'autore del secondo vocabolario croato stampato indipendentemente **Blago jezika slovinskoga** (Thesaurus linguae illyricae) (Loreto-Ancona 1649-1651). Alla nascita di questa opera lessicografica trilingue (croato-italiano-latina) hanno decisamente influito: l'origine, con tutta probabilità croata, dell'autore; la sua permanenza di tre anni a Dubrovnik (Ragusa) (1630-1633); la sua buona conoscenza delle parlate croate e della lingua delle opere letterarie.

Sarebbe, dunque, compito della croatistica moderna studiare a fondo il tesoro lessicale del Mikalja, nonostante le grandi difficoltà (rilevate dal Rešetar 1912 e dallo Jernej 1951).